

Charakterystyka wojennego zaangażowania studentów Politechniki Warszawskiej, Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie i Uniwersytetu Warszawskiego, walczących o wolność i granice w latach 1918-1921.

1, Wstęp

Ostatnio ukazały się dwie publikacje autorstwa pracowników Uniwersytetu Warszawskiego pt: „Księga Pamięci”, pierwsza poświęcona studentom Uniwersytetu Warszawskiego, druga studentom Politechniki Warszawskiej poległym i zmarłym w czasie walk o niepodległość w latach 1918 -1921. W obu przypadkach autorami są uznani historycy UW, profesorowie, Robert Gawkowski, Andrzej Krzysztof Kunert i Krzysztof Pilecki.

Prawie w tym samym czasie, historia SGGW wzbogaciła się o opracowanie pt.: „Walka o niepodległość i granice Polski w latach 1905 1921”, mojego autorstwa pokazująca wkład studentów SGGW w obronę Polski od rewolucji 1905 roku po III Powstanie Śląskie. Na tej podstawie wydaje się interesujące porównanie efektów walki studentów 3 uczelni.

Na początku założono, że studenci 3 Uczelni nie różnili się poziomem odwagi, patriotyzmem i zaangażowaniem w walkę o obronę rodzącej się niepodległości. Pomimo tego szczegółowa analiza materiałów zawartych w 3 opracowaniach, wykazała zróżnicowanie efektów walki o niepodległość w zależności od uczelni z jakiej pochodzili. Za efekt wojennego zaangażowania wojennego uznano:

- liczbę studentów poległych oraz zmarłych z ran i chorób.
- liczbę uzyskanych odznaczeń Orderem Wojennym *Virtuti Militari* „za czyny wyjątkowego męstwa”.
- liczbę (udział) poległych studentów w poszczególnych latach kampanii o odzyskanie niepodległości

Liczbę poległych wyrażono w stosunku do średniej z 3 lat akademickich 1918/19, 1919/20 i 1920/21, całkowitej liczby studentów – mężczyzn, uczących się na uczelni.

Ponadto podjęto próbę wyjaśnienia uzyskanych rezultatów w oparciu o skład społeczny walczących studentów, formacje wojskowe w jakich walczyli oraz długość czasu, w którym walczyli.

2.Wyniki

Liczbę poległych, zmarłych z ran i chorób studentów w stosunku do całkowitej ich liczby przedstawiono w tabeli 1.

Tab.1. Liczba poległych zmarłych z ran i chorób oraz odznaczonych Orderem Wojennym *Virtuti Militari* (VM) studentów Politechniki Warszawskiej (PW) SGGW i Uniwersytetu Warszawskiego (UW), w stosunku do średniej całkowitej liczby studentów – mężczyzn, w latach akademickich 1918/1919, 1919/1920 i 1920/1921.

Uczelnie	Liczba poległych, zmarłych z ran i chorób	Średnia z 3 lat liczba studentów - mężczyzn	% poległych w stosunku do całkowitej liczby studentów	Kawalerów VM wśród poległych	
				Liczba	%
PW	101	2441*	4,1	18	22,5
SGGW	48	509**	9,4	10	20,8
UW	128	3543***	3,6	19	14,8

*Staniewicz L.1925.Politechnika Warszawska 1915-1925.Księga Pamiątkowa.

**Staff F.1937. Księga Pamiątkowa SGGW 1906-1936.Warszawa 1937.

***Majewski P.M. 2016. Społeczność akademicka 1915-1939. W: Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1914_1945. Seria: *Monumenta Universitatis Varsoviensis 1816-2016*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Z przedstawionych w tabeli 1 danych wynika, że studenci SGGW ponieśli prawie co najmniej dwukrotnie większe straty osobowe w stosunku do dwóch pozostałych Uczelni. Charakterystyczne, że studenci SGGW i PW charakteryzowali się podobnym udziałem kawalerów VM. wśród poległych w odróżnieniu od akademików Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie ten udział był mniejszy. Prawdopodobnie wynika to z faktu, że w wyniku trzeciej mobilizacji pracowników medycznych, przeprowadzonej w marcu 1920 roku, powołano do wojska lekarki i lekarzy, studentki i studentów medycyny oraz osoby legitymujące się przygotowaniem medycznym w wieku 17-50 lat. Zmobilizowanych medyków przydzielono do szpitali i kolumn sanitarnych. W warunkach szpitalnych trudno było o najwyższe odznaczenia bojowe, natomiast łatwiej było o zarażenie i śmierć z powodu epidemii grypy hiszpanki, tyfusu plamistego czy dezynterii.

Ściśle rzecz biorąc, liczbę poległych, jak i kawalerów VM, powinno się wyrazić w stosunku do ogółu zmobilizowanych studentów zamiast liczby studentów- mężczyzn, Niestety brakuje takich danych. Prawdopodobnie występowały również różnice międzyuczelniane w udziale studentów zaangażowanych w różnej formie w walkę z bolszewikami. Student Wydziału Rolniczego Jan Fudakowski, ułan elitarnego Pułku Ułanów Krechowieckich, stwierdził w swoich wspomnieniach, że po urlopowaniu wszystkich studentów z wojska w 1920 roku, jedynymi osobami na Uczelni w cywilnych ubraniach były kobiety. Wskazuje to na powszechność zaangażowania w walkę z bolszewikami,

Trochę inna sytuacja była na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie niektórzy studenci o lewicowych poglądach, nie byli zainteresowani wspieraniem walki o niepodległość. Zamiast tego dużo energii poświęcali załatwianiem różnego rodzaju zaświadczeń pokazujących ich pozorną aktywność we wspieraniu polskich żołnierzy.

W przypadku SGGW udało się zebrać informacje dotyczące 50 kawalerów *VM* wśród absolwentów uczelni z początku lat dwudziestych. Potwierdzeniem liczby uzyskanych Orderów *VM*, były słowa prof. Tadeusza Miłobędzkiego pierwszego z wyboru Rektora SGGW, honorowego profesora Wydziału Leśnego z 1937 r i dziekana Wydziału Chemii Politechniki Warszawskiej, który w księdze Pamiątkowej SGGW z 1937 r. napisał:

„Gdym jako rektor, dekorował z polecenia p. Ministra Wojny, szczęśliwy i radosny z tego polecenia, pierś studenta leśnictwa p. Barańskiego krzyżem *Virtuti Militari*, w pięknej tej uroczystości szkolnej wzięło udział, w pierwszym rzędzie czterdziestu kilku naszych studentów – kawalerów krzyża, w następnych rzędach z górą dwustu odznaczonych Krzyżem Waleczności. Na pewno żadna inna Szkoła akademicka nie otrzymała procentowo tylu odznaczeń”.

Słowa rektora Miłobędzkiego wskazują jednocześnie, że **połowa** naszych studentów otrzymała najwyższe bojowe odznaczenia za odwagę i męstwo wykazane na polach bitew w walkach o granice i niepodległość Polski. Natomiast inne zapewnienie rektora Miłobędzkiego, że „SGGW będzie się zawsze tymi swoimi wojakami chwaliła” wzbudza smutną refleksję.

Opierając się na przedstawionych danych nasuwa się pytanie o przyczyny różnic w zaangażowaniu wojennym studentów 3 warszawskich uczelni.

Wydaje się, że podstawową przyczyną były różnice w składzie społecznym determinujące w dużym stopniu formacje wojskowe w których walczyli studenci.

Dostępne dane na temat składu społecznego studentów 3 uczelni warszawskich przedstawiono w tabeli 2.

Tab.2. Skład społeczny studentów 3 uczelni warszawskich

Klasy społeczne	Uczelnie		
	PW	SGGW	UW
Ziemianie, majątki pow. 50 ha	9	19,2*	2,3
Rolnicy, 5-50 ha	?	8,0	5,5
Inteligencja	75	61,0	48,5
Wielcy przedsiębiorcy			6,9
Mali przedsiębiorcy			15,7
Robotnicy	8-9	?	6,7
Chłopi	6-7	4,0	3,7

*średnia dla 3 wydziałów Rolniczego, Leśnego i Ogrodniczego. Dla Wydziału Rolniczego udział= 36,0%

Z załączonych informacji wynika przewaga SGGW pod względem studentów ziemian. Średni udział ziemian wśród studentów SGGW był wielokrotnie większy niż wśród studentów PW i UW. Jeszcze wyraźniejsze różnice występowały, gdy analizujemy udział właścicieli ziemskich wśród studentów Wydziału Rolniczego. Na początku lat dwudziestych aż 36% studentów Wydziału Rolniczego było synami ziemian. Ten fakt miał, jak się wydaje podstawowe znaczenie w kształtowaniu wysiłku wojennego studentów SGGW. Wśród

poległych było 72% ziemian. Liczba ta jest ponad dwukrotnie większa od ówczesnego składu populacji studentów SGGW Wydziału Rolniczego. Jest to zgodne z danymi ogólnokrajowymi, według których reprezentacja ziemiaństwa wśród obrońców Kraju w 1920 roku była większa niż ich udział w społeczeństwie. Chodziło przecież nie tylko o niepodległość i granice, ale również o istnienie ziemiaństwa, jako klasy społecznej.

Powyższe stwierdzenia potwierdzają następujące dane dotyczące składu społecznego 203 Ochotniczego Pułku Kawalerii formującego się w 1920 roku, w Kaliszu: ziemianie kutnowscy, łączycy, kaliscy - 60 %, włościanie -25%, inteligencja oraz młodzież szkolna - 15%.

Studenci SGGW kierując się tradycją, poczuciem patriotyzmu i przede wszystkim wyszkoleniem przedkładali kawalerię ponad inne bronie (tab.3). Artyleria i wojska techniczne dominowały wśród poległych studentów PW, natomiast studenci UW ginęli i umierali, jako żołnierze piechoty i formacji sanitarnych pełniąc służbę w szpitalach i punktach opatrunkowych.

Tab.3. Formacje wojskowe (%) w których walczyli studenci 3 uczelni warszawskich. Na podstawie biogramów poległych studentów.

Uczelnie	Formacje wojskowe - w % liczby poległych studentów				
	Piechota	Kawaleria*	Artyleria	Wojska techniczne	Służba zdrowia
PW	35,4	25,3	14,1	25,3	
SGGW	23,5	73,5	3,0		
UW	53,2	15,3	8,1	4,5	18,9

*Ułani, szwoleżerowie, strzelcy konni, artyleria konna towarzysząca kawalerii

Preferencję kawalerii wśród ziemian zauważył również Majchrowski w czasie analizowania biogramów żołnierzy I Kompanii Kadrowej. Z danych tabeli 3 wynika, że w kawalerii służyło 3-5 krotnie więcej studentów SGGW niż studiujących w Politechnice a szczególnie w Uniwersytecie Warszawskim. Potwierdza to istnienie zależności pomiędzy pochodzeniem społecznym a wyborem formacji wojskowej. Ziemianin wstępując do kawalerii był dobrze wyszkolonym żołnierzem. Od dziecka umiał jeździć konno, celnie strzelał i dobrze władał szablą. Nic więc dziwnego, że jak podaje mjr Zygmunt Podhorski dowódca 203 Ochotniczego Pułku Ułanów, formowanie pułku trwało 3 dni a po 7 dniach Pułk był na froncie pod Ciechanowem. Jednocześnie, gdy Pułk szedł do pierwszej szarży, bardziej to przypominało sienkiewiczowskie” kupą mości panowie” niż regulaminowe natarcie kawaleryjskie.

Inną przyczyną różnic w liczbie poległych pomiędzy Uczelniami mogła być długość kampanii wojennej. Wraz z rosnącym chaosem w Rosji w 1917 roku, pojawiły się pierwsze starcia żołnierzy SGGW należących do Korpusów Polskich w Rosji, z Ukraińcami i bolszewikami. W 1917 pod Tarnopolem zginął z rąk Ukraińców por. Jerzy Janicki student I roku Kursów Przemysłowo Rolniczych. Rok 1918 przyniósł nasilenie walk i strat osobowych studentów uczelni poprzedzających powstanie SGGW, czyli Wydziału Rolniczego Towarzystwa Kursów Naukowych i późniejszych Kursów Przemysłowo-Rolniczych.

W 1918 roku, w lutym polegli w boju z bolszewikami ułani 1 Pułku Ułanów Krechowieckich I Korpusu WP w Bobrujsku, którzy eskortowali delegację Korpusu do Rady Regencyjnej w Warszawie. Byli to studenci Kursów Przemysłowo Rolniczych rtm. Maksymilian Łebkowski i plut. Bolesław Mroziński. Dnia 15.04.1918 poległ w walce z Ukraińcami plut. Władysław Drecki, ułan 7 Pułku III Korpusu Polskiego na Wschodzie. Plut. Drecki był współzałożycielem **pierwszej na terenie akademickiej Warszawy** korporacji studenckiej *Aquillonia*, afiliowanej przy Kursach Przemysłowo Rolniczych, którą tworzyli byli polscy studenci Uniwersytetu BOKU w Wiedniu. W kolejnych dniach 1918 roku ginęli studenci w walce z Ukraińcami na polach bitew od Przemyśla do Lwowa.

Prezentowane dane potwierdzają opinię rektora Miłobędzkiego, który w 1937 roku w swojej przemowie wygłoszonej z okazji 30-lecia założenia Wydziału Rolniczego Towarzystwa Kursów Naukowych, poprzedzających powstanie SGGW, stwierdził: „**Na jesieni 1918 roku, kiedy w Warszawie nie śniło się jeszcze o Legii Akademickiej, już nasi chłopcy wszyscy bili się pod Lwowem, przez co wykłady w Szkole zostały zawieszone**”.

Dane zawarte w tabeli 4 wskazują, że udział poległych studentów UW i PW w kolejnych latach wojny był identyczny. Jak wynika z „Ksiąg” studenci obu uczelni zaczęli ginąć w ciągu **ostatnich kilku tygodni 1918 roku**. Natomiast studenci SGGW zaczęli walczyć wcześniej i bardziej intensywnie, jeżeli udział poległych w latach 1917 i 1918 przyjąć za miarę ich wojennego zaangażowania. Charakterystyczne, że w 1920 roku, kiedy nastąpiło nasilenie walk z bolszewikami, udział poległych studentów 3 uczelni był prawie identyczny.

Tab. 4. Udział poległych studentów w kolejnych latach wojny

Uczelnie	Lata wojny				
	1917	1918	1919	1920	1921
PW		5,4	41,3	49,0	4,3
SGGW	4,4	22,2	22,2	51,1	
UW		6,0	41,9	48,7	3,4

Wybór formacji wojskowej determinował w dużym stopniu miejsce i przyczynę śmierci studentów (tab.4).

Tab. 5. Miejsce i przyczyny śmierci studentów (%).

Uczelnie	Przyczyny śmierci (%)				
	Pole walki	Rany	Choroby	Wypadki	Niewola
PW	45,1	22,6	24,7	5,4	2,2
SGGW	70,5	13,6	15,9		
UW	43,9	21,9	29,8		4,4

Prawdopodobnie dwa czynniki zdeterminowały w największym stopniu miejsce i przyczyny śmierci studentów. Pierwszym była ogólna sytuacja epidemiologiczna w Europie po zakończeniu I Wojny Światowej. To czas, kiedy epidemia grypy hiszpanki, tyfusu plamistego

czy dezynтерии, zbierała krwawe żniwo w Europie. Szczególnie łatwo podlegali zakażeniu żołnierze, którzy byli przemęczeni, często niedożywieni, źle umundurowani i w grupach łatwo wzajemnie się zakażali. Jak wspomniano, dużo tego typu ofiar poniósł Uniwersytet Warszawski, którego studenci Wydziału Lekarskiego pracowali w szpitalach, gdzie łatwo było o zakażenie od pacjentów. Do tej grupy należały również kobiety studentki Uniwersytetu pracujące jako sanitariuszki.

Drugim czynnikiem, były formacje wojskowe w których walczyli studenci i ich sposób walki. Kawaleria walczyła z wrogiem w formie szybkich i gwałtownych szarż. W związku z tym straty osobowe w pułkach jazdy powstawały na polach walk, ewentualnie, gdy umierali ranni ułani. Dlatego bezpośrednio na polu walki padło dwukrotnie więcej studentów SGGW w porównaniu do studentów dwóch pozostałych Uczelni.

Studenci PW, w porównaniu do dwóch pozostałych uczelni, największe straty osobowe ponieśli w wyniku wypadków. Wynikało to z ich służby w wojskach technicznych: lotnictwie, wojskach kolejowych czy saperkich. W okresie wojny studenci PW byli bardzo cennymi żołnierzami ze względu na swoją wiedzę i umiejętności techniczne. Dlatego w odróżnieniu od innych uczelni ochotnicy do wojska z Politechniki, kierowani byli bezpośrednio do Komendy Miasta, gdzie uzyskiwali przydziały do odpowiednich formacji technicznych

Niezależnie od występujących różnic najgłębszy szacunek i uznanie należą się poległym studentom, którzy stanęli w potrzebie, gdy los Ojczyzny był w niebezpieczeństwie. O wyborze formacji wojskowej, warunkach służby i szansach na przeżycie decydowało w największym stopniu pochodzenie społeczne oraz formacje wojskowe do jakich kierowani byli studenci. Niekiedy ślepy los wpływał na możliwości przeżycia.

W latach 1918-1920 zaczynał się kształtować specyficzny duch żołnierza polskiego, który dał tak wspaniałe rezultaty w kampanii wrzesniowej a szczególnie w Powstaniu Warszawskim.

Podsumowanie

1. Szansa na przeżycie, jak i uzyskanie najwyższych bojowych odznaczeń w dużym stopniu determinowane było formacjami wojskowymi w których walczyli studenci. Wybór rodzaju broni przez studentów zależał od decyzji władz wojskowych (medycy z UW, żołnierze wojsk technicznych z PW), jak i osobistych decyzji ochotników (kawalerzyści z SGGW).

2. Udział poległych, zmarłych z ran i chorób studentów SGGW, był co najmniej dwukrotnie większy niż wśród studentów pozostałych Uczelni.

3. Przyczyny tego stanu były następujące:

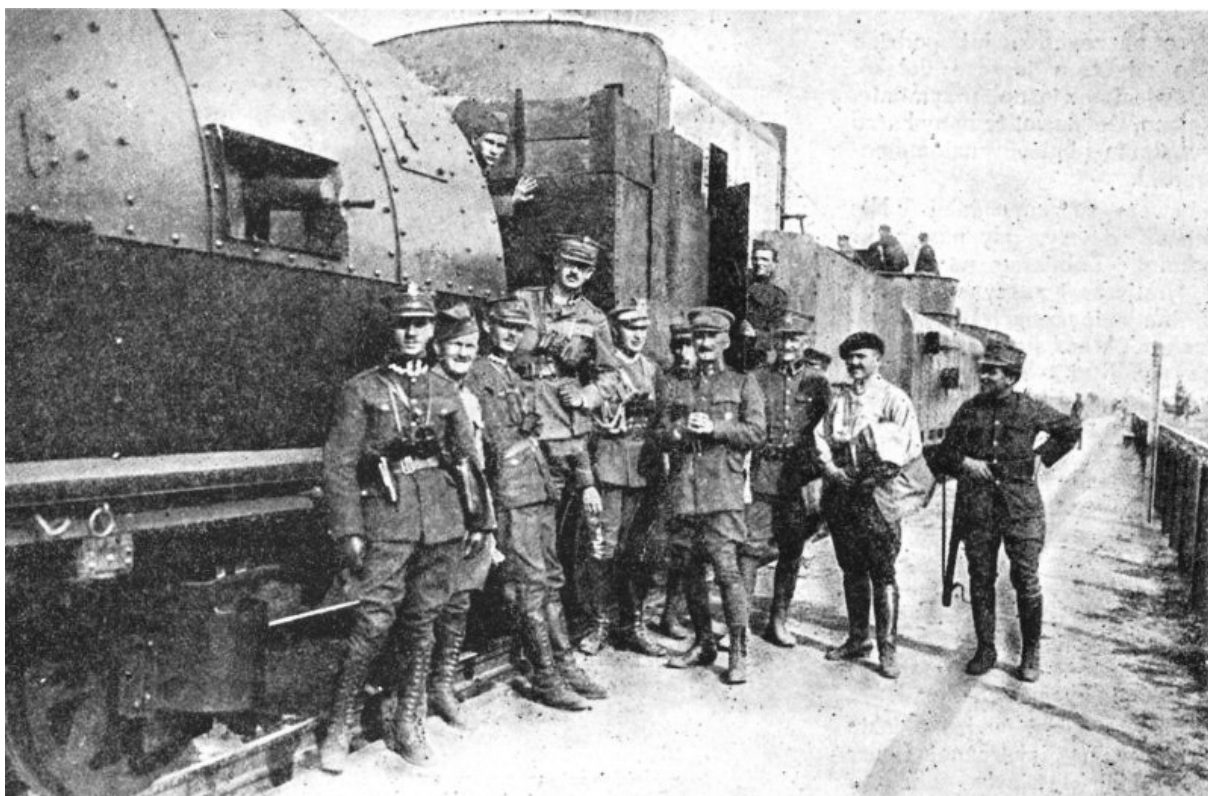
- wśród studentów SGGW udział ziemian był wielokrotnie wyższy niż w przypadku Politechniki Warszawskiej a szczególnie Uniwersytetu Warszawskiego.
- ziemianie studenci SGGW, zdecydowanie preferowali kawalerię, wielu studentów Politechniki walczyło w wojskach technicznych z kolei studenci Wydziału Lekarskiego UW dominowali w służbie sanitarnej.
- rodzaj formacji w dużym stopniu determinował miejsce oraz przyczynę śmierci. Studenci kawalerzyści SGGW ginęli najczęściej na polu walki, podczas gwałtownych szarż na

wielokrotnie silniejszego przeciwnika, Wśród studentów PW i UW rany i choroby przyczyniły się w większym stopniu do ich śmierci.

4. Studenci SGGW zaczęli walczyć i ginąć za niepodległość już w 1917 roku. Wśród studentów PW i UW większe zaangażowanie w walkę i pierwsze straty osobowe pojawiły się pod koniec 1918 roku.

Pomnik chwały kawalerii i artylerii konnej w Woli Śniatyckiej k/Zamościa, gdzie toczyła się największa światowa bitwa kawaleryjska w XX wieku z Armią Konną Budionnego.

Pociąg pancerny „Paderewski” walczący w bitwie warszawskiej, w którym między innymi służyli studenci Politechniki Warszawskiej

Transport rannych furmankami z linii frontu.

Na sali operacyjnej szpitala wojskowego